

Рожнова Вікторія Василівна,
прокурор відділу розвитку напрямків
кримінально-правової політики управління
стратегічного планування Департаменту
кримінально-правової політики та захисту
інвестицій Офісу Генерального прокурора,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАКІНЧЕННЯ ЧИ ЗАВЕРШЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: ПРАВОВА АБО ТЕРМІНОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Значення юридичних термінів важко переоцінити. Адже термін – це не тільки відображення відповідного поняття, а і засіб передавання та адекватного сприйняття інформації, що закладена у ньому.

У загальноприйнятому розумінні, термін – це спеціальне слово або словосполучення, що вживається у мові фахівців і має точно окреслене значення. Найголовніші вимоги до терміна: однозначність, точність, стилістична нейтральність [1, с. 28].

При цьому, межа між терміном та нетерміном лежить не між словами, а всередині самої структури слова. Ця межа не є різко окресленою, такою, що розділяє слова на два протилежних полюси, оскільки багато властивостей, притаманних загальним словам, залишаються з термінами, але в дещо зміненому вигляді, який на них накладає понятійність, офіційність [2, с. 7].

Юридичний термін співвідноситься з правовим поняттям як першоелементом правового знання і слугує його знаковою (мовною) моделлю, репрезентованою у звуковій і літерній формах. Поняття, його внутрішній зміст, обсяг і структура є логіко-смісловою основою для побудови термінологічного значення у вигляді дефініції, яка узагальнює найістотніші ознаки і взаємозв'язки правового явища. Поняттєва сутність зумовлює місце і статус юридичного терміна в терміносистемі, його категорійні та класифікаційні ознаки [3, с. 35].

Однією з особливостей юридичного терміна є те, що він може виступати найменуванням не тільки правового поняття, тобто поняття, яке виникає та функціонує у правовій сфері, але й поняття, яке не є правовим, але в результаті функціонування у сфері юриспруденції набуває специфічних значеннєвих відтінків [1, с. 53].

Незважаючи на те, що для юридичних текстів характерним є доволі високий рівень використання термінів, не менш важливу роль

відіграє і контекст їх використання, що також має важливе значення у правозастосуванні.

Проблеми застосування та удосконалення юридичної термінології у національному законодавстві сьогодні є доволі актуальними, особливо у сфері публічного права, оскільки термінологія багатьох законодавчих актів подекуди не відповідає вимогам законодавчої техніки, що призводить до неоднозначності їх тлумачення та застосування насамперед органами державної влади, а також іншими учасниками правовідносин.

Основне джерело кримінального процесуального права України – чинний КПК України діє з 20 листопада 2012 р. Незважаючи на численні зміни, доповнення, що вносились до цього нормативного акта протягом майже дев'яти років, питання, пов'язані із якістю кримінального процесуального закону, ефективністю його норм не втрачають своєї актуальності з огляду на численні публікації, фахові обговорення на зустрічах, засіданнях, круглих столах, конференціях різного рівня, унаслідок яких констатується необхідність подальшого удосконалення кримінального процесуального закону, формулюються численні пропозиції у цьому напрямі [4, с. 205].

За справедливим твердженням О.А. Лейби, стихійно-ситуаційна нормотворча динаміка кримінального процесуального законодавства останніх років призвела до загострення тих нормативно-змістовних проблем, що п'ять років поспіль були «болючими» для правозастосування, досі залишаються невирішеними, та породжує нові, що посилюють неузгодженість окремих структурних елементів кримінального процесуального законодавства або утворюють взаємну конфронтацію між деякими нормами; спричиняють помилки під час встановлення структурних зв'язків із використанням бланкетних і відсильних норм; зумовлюють порушення законів логіки під час конструювання термінології та понятійно-категоріального апарату тощо [5, с. 5].

Так, певна термінологічна неузгодженість понять, пов'язаних із закінченням досудового розслідування, призвела до неоднозначності тлумачення та застосування учасниками кримінальних процесуальних відносин положень щодо моменту закінчення досудового розслідування та обчислення його строків, а також обумовила виникнення наукової дискусії з цих питань.

Йдеться про те, що у нормах КПК України, наразі використовуються терміни «закінчення досудового розслідування» та «завершення досудового розслідування» для відображення правового

явища, пов'язаного із припиненням процесуальної діяльності в межах стадії досудового розслідування.

Так, зокрема п. 5 ч. 1 ст. 3, ч. 1 ст. 32, чч. 1, 2 ст. 56, ч. 2 ст. 60, ч. 3 ст. 219, ст. 283, ст. 294, ст. 511, ч. 1 ст. 592 містять термін «закінчення досудового розслідування». Водночас, у ч. 4 ст. 110, ч. 3 ст. 199, ст. 221, ч. 3 ст. 273, ч. 1 ст. 290, ч. 3 ст. 476 КПК України використовується термін «завершення досудового розслідування».

За лексичним значенням слова «закінчення» та «завершення» є близькими, синонімічними.

Так, закінчення – це дія, пов'язана із доведенням чого-небудь до кінця, до завершення; кінцева частина, кінець чого-небудь [6, с. 144]. Завершення – це дія, пов'язана із доведенням виконання, здійснення чого-небудь до остаточного кінця, закінчення [6, с. 44].

Попри лексичну синонімію вищевказаних понять, у кримінальній процесуальній науці та практиці формуються позиції щодо їх розмежування з огляду на контекст використання.

Зокрема вказується, що новий КПК України розділив момент прийняття кінцевого рішення у кримінальному провадженні за результатами проведеного досудового розслідування на два взаємопов'язані етапи, це завершення і закінчення досудового розслідування [7, с. 148]; наряду із кінцевим моментом – закінченням досудового розслідування, що здійснюється у формах, визначених §1 гл. 24 КПК України, закон містить поняття «завершення» як проміжний етап досудового розслідування, на якому відкриваються матеріали іншої сторони, але не розкриває його сутність і процесуальні наслідки [8; 9, с. 63]; закінчення є наступним після завершення етапом стадії досудового розслідування [10, с. 82] тощо.

Аналогічний підхід до співвідношення понять «закінчення досудового розслідування» та «завершення досудового розслідування» продемонструвала колегія суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду у справі № 344/6630/17, вказавши у своєму рішенні зокрема на те, що закон містить поняття «завершення» як проміжний етап досудового розслідування, який пов'язаний з фактом відкриття матеріалів досудового розслідування підозрюваному, його захиснику, законному представнику, захиснику особи та іншим особам відповідно до положень ст. 290 КПК України у кримінальних провадженнях, досудове розслідування в яких має наслідком звернення до суду з обвинувальним актом або з клопотанням про застосування примусових заходів [11].

З цього питання наявні й інші судові рішення судів як першої, так і вищих інстанцій.

Не вдаючись до аналізу суто процесуальних аспектів, пов'язаних із вирішенням питань щодо моменту закінчення досудового розслідування та обчислення його строків, а також строків ознайомлення з матеріалами кримінального провадження в порядку, передбаченому ст. 290 КПК України, зауважимо, що за вищезазначеного підходу зміст терміну «завершення досудового розслідування», за відсутності визначення відповідного поняття в нормах КПК України, «розмивається» серед усіх випадків і контекстів його застосування, що безперечно не сприяє його однозначності та точності.

Так, якщо вважати, що завершення досудового розслідування є попереднім відносно закінчення етапом досудового розслідування, що пов'язаний з відкриттям матеріалів іншій стороні, виникає питання щодо того, у якому значенні слід розуміти цей термін у контексті положень, в яких про відкриття матеріалів іншій стороні не йдеться, зокрема ч. 4 ст. 110, ч. 3 ст. 476 КПК України.

Якщо вважати, що законодавець розділяє етапи завершення та закінчення досудового розслідування, як і відповідні терміни, логічним є висновок про те, що таке розмежування здійснюватиметься не лише для етапу відкриття матеріалів досудового розслідування підозрюваному, його захиснику, законному представнику, захиснику особи та іншим особам відповідно до положень ст. 290 КПК України, а й в усіх випадках їх використання.

Однак, як висновується із вищевикладеного, у нормах КПК України законодавцем використано терміни «закінчення досудового розслідування» та «завершення досудового розслідування» у різних контекстах без відображення змісту відповідних понять та, як наслідок, без чіткого передавання та адекватного сприйняття інформації, що закладена в них.

Разом із тим, саме чіткість правових понять, однозначність їх змісту стають необхідною передумовою однозначності та справедливості нормативно-правових рішень. Тому під час викладення нормативно-правових приписів законотворець повинен особливу увагу приділяти термінології законодавчого акта, забезпечити чітке розуміння термінології, що застосовується, не лише на етапі написання проекту закону, а й на всіх подальших етапах його застосування [12, с. 58].

Список використаних джерел

1. Любченко М. І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види : монографія. Харків: ТОВ «Видавництво права людини», 2015. 280 с.

2. Комарова Н. З. О сутності терміна. Термин и слово : межвуз. сб. науч. тр. Горький, 1979. С. 3–13.

3. Артикуца Н. В. Основи вчення про юридичний термін і юридичну термінологію. Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць КНЕУ. 2005. № 6. С. 35–42.

4. Рожнова В. В. До питання про вдосконалення кримінального процесуального закону. Право і суспільство. 2018. № 6. Ч. 2. С. 203–209.

5. Лейба О. А. Дефекти кримінального процесуального законодавства та засоби їх подолання : монографія. Харків : «Юрайт», 2018. 216 с.

6. Словник української мови : в 11 томах / АН УРСР; за ред. І. К. Білодіда. Київ: «Наукова думка», 1970–1980. Т. 3, 1972. 768 с.

7. Сисоєнко Г. І. Закінчення досудового розслідування. Вісник Академії адвокатури України. 2015. Т. 12. С. 145–153.

8. Михайленко В. Завершення чи закінчення досудового розслідування: гра слів чи різні етапи досудового розслідування. Юридична газета online : всеукраїнське професійне юридичне видання. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/zavershennya-i-zakinchennya-dosudovogo-rozsliduvannya-gra-sliv-chi-rizni-etapi-dosudovogo-rozsliduva.html>.

9. Борейко Г. Д. Зловживання правом сторонами кримінального провадження на етапі завершення досудового розслідування. Соціально-правові студії. 2021. Вип. 1. С. 61–68.

10. Торбас О. О. До питання визначення строків досудового розслідування. Вісник кримінального судочинства. 2016. № 3. С. 78–84.

11. Постанова колегії суддів Третньої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 17 лютого 2021 року у справі № 344/6630/17. Єдиний державний реєстр судових рішень : офіційний веб-портал. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95067240>.

12. Гладківська О. В. Застосування термінології у нормативно-правових актах. Правова інформатика. 2015. № 1. С. 58–67.